

1. Харламов И.Ф. Педагогика: [компакт. учеб. курс: для студентов университетов и пед. ин-тов] / И.Ф.Харламов. – Мн.: Университетское, 2001. – С.214.
2. Шацкий С.Т. Работа для будущего. Документальное повествование/ [сост. В.И.Малинин, Ф.А.Фрадкин]. – М., 1989. – С.49.
3. Эстетика: [учеб. пособие для вузов/ под ред. А.А. Радугина]. -М.: Центр, 2000.- С.153.
4. Эстетическое воспитание в начальной школе / [под ред. В.Н.Шацкой]. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1959 – С.3-4.
5. Ягупов В.В. Педагогіка: [навчальний посібник] / В.В.Ягупов. – К.: Либідь, 2002. – С.495.

В статье анализируются подходы к определению понятия «эстетическое воспитание» отечественными и зарубежными учеными.

***Ключевые слова:** эстетическое воспитание, развитие личности, эстетическая культура.*

In this article were analyzed the main approaches of the determination the concept of esthetical upbringing by the national and foreign scientists.

***Keywords:** aesthetic education, development of personality, aesthetic culture.*

Пагута Т.І. – кандидат педагогічних наук, доцент, декан педагогічного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (м. Рівне, Україна)

Рецензент – академік НАПН України, доктор педагогічних наук професор М.Б. Євтух

УДК 37.037

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНІХ ПОТРЕБ У ПРОЦЕСІ КУЛЬТУРНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

С.С. Рашидова

У статті розглядається проблема формування художніх потреб у процесі культурного становлення особистості, аналізуються поняття «потреби», «культурні потреби», «художні потреби» у їх взаємозв'язку.

***Ключові слова:** потреби, культурні потреби, художні потреби.*

Зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, висувають усе більш високі вимоги до здатності молодій людині соціалізуватися, адаптуватися до нових реалій життя. У цьому процесі важлива роль відводиться інститутам культури і освіти.

Серед усіх «культурних інструментів», здатних зробити значний вплив на розуми і душі людей, на формування потребнісно-мотиваційної сфери, першочергове місце займає художня культура. Чим вищий рівень художньої культури людини, тим обширніше вона сприймає світ. Саме художня культура збагачує життєвий досвід особи, вчить співпереживанню, співчуттю, допомагає знайти відповіді на потаємні питання особистого життя. Звичайно, вона не може замінити життєвої практики, але здатна дати імпульс роздумам про життя, цінності, моральні стосунки між людьми, виховує смак, розвиває естетичні почуття.

Проте сьогодні визначальну дію на особу справляє не високе мистецтво, а масова культура, яка має величезний сугестивний вплив на свідомість молоді через технології мас-медіа, а саме – пропаганда «красивого життя», навіювання матеріальної життєвої спрямованості.

У цих умовах актуалізується проблема розвитку художніх потреб у процесі культурного становлення особистості.

Найбільш актуальним є вивчення і формування потреб молоді, особливо студентської, оскільки саме вона робитиме найзначніший вплив на всі сфери життя суспільства.

До розгляду категорії «потреба» зверталися у своїх працях І.В. Ануфрієв, Г.Є. Зборовський, Л.Н. Коган, Ю.А. Левада, Л.І. Михайлова, В.Г. Немировський, Г.В. Осипова, Г.С. Тарасова, Ж.Т. Тощенко та ін. Заслугує на увагу концепція художніх потреб М.С. Кагана, що вважає їх центральними в системі потреб особи.

Метою нашого дослідження є проблема формування художніх потреб у процесі культурного становлення особистості, аналіз понять «потреби», «культурні потреби», «художні потреби» у їх взаємозв'язку.

Потреби виступають як вихідні спонукачі діяльності особи, відображають об'єктивні умови існування людини і є одною з важливих форм зв'язку особи з навколишнім світом. Зв'язок цей може виявлятися у формі природних і соціальних потреб. Ці потреби мають не однакову природу, різний зміст і спрямованість, але все-таки різкої грані між ними немає. На відміну від тварин, у людини природні потреби набувають «соціальної» оболонки, опосередковуються умовами суспільного

буття, детермінуються досягнутим рівнем культури, наповнюються деяким культурним змістом.

Потреби – своєрідний індикатор культурного рівня соціального суб'єкта. Розвиток культури, її прогрес органічно включає і розвиток потреб. Будучи усвідомленими, потреби перетворюються на інтереси особи. У них вже відбивається ставлення людини до умов життя і діяльності, що визначає спрямованість її дій. Інтереси спонукають особу до пізнавальної діяльності, вони тісно пов'язані з освоєнням людиною світу у формі знань.

Потреби та інтереси, відбиваючись у свідомості особи, заломлюючись через її ціннісні орієнтації, приводять до формування конкретних внутрішніх спонукачів діяльності, званих мотивами. У них відбивається прагнення людини задовольнити свої потреби та інтереси. Створюється механізм мотивації, що передбачає реалізацію в цілеспрямованій діяльності особи, сенс якої – досягнення певної мети.

Якщо говорити про культурні потреби людини, то внутрішні мотиви зазвичай набагато більшою мірою відповідають дійсним її потребам, є смислоутворюючими і здатні надавати їй діяльності найефективнішу дію. Але в той же час, завдяки саме зовнішнім мотивуючим чинникам, найчастіше відбувається перше звернення молодшої людини до художньої культури і з'являється можливість для становлення і розвитку її культурних потреб. Міра впливу зовнішніх причин на людину визначається тим, який відгук у неї знаходить ця зовнішня дія. Роль суб'єктивного чинника тут дуже велика. У цьому випадку яскраво виявляється феномен співвідношення «зовнішнього» і «внутрішнього», який розглядав відомий радянський психолог С. Рубінштейн. Він запропонував принцип детермінізму, згідно з яким ефект будь-якої зовнішньої дії залежить не лише від характеру зовнішніх причин, але і від активності внутрішніх умов. У результаті характер активності людини у сфері художньої культури залежатиме не стільки від самого подразника, скільки від системи цінностей, що визначає значущість його для індивіда.

Внутрішні механізми особи – мотиваційний, диспозиційний і пам'ять – дозволяють зрозуміти і описати суб'єктивну детермінацію її поведінки. Сама поведінка є системою вчинків особи, в яких відбиваються (з різною мірою адекватності) елементи всіх механізмів, – потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, мотиви, стимул-реакції, установки, диспозиції, знання, оперативна інформація тощо. Робота цих механізмів визначає спосіб життя особи. Але особа не автономна, вона залежить від зовнішнього світу, тому її внутрішній світ відображає об'єктивні обставини, потреби, що обумовлюють її інтереси. Всі внутрішні елементи структури

особи тісно пов'язані з соціальними умовами, із суспільством в цілому.

Отже, потреби особи, соціальних груп завжди пов'язані з розвитком культури. По-перше, особа залежить від зовнішнього світу, від його культури, а, по-друге, прагнення до культури виявляється у формі потреб. Все це дозволило вченим оперувати поняттям «культурні потреби», які, у свою чергу, також можуть бути класифіковані на різних підставах.

Культурні потреби займають особливе місце в системі потреб. Будь-яка соціальна потреба виступає культурною потребою людини в тому випадку, якщо вона сприяє реалізації її сутнісних сил, розвитку і самореалізації особи. Культурні потреби людини формуються впродовж всієї історії людства, у кожного індивіда вони утворюються в ході його біографії, його культурно-діяльничого онтогенезу.

За М.С. Коганом всяка дійсно культурна потреба розумна, оскільки в своїй основі вона є потребою у вільній самореалізації особистості. В той самий час міра значення різних розумних потреб для культурної діяльності індивіда далеко не однакова. У суспільстві завжди буде певна ієрархія потреб з точки зору їх впливу на культурну діяльність. У цій ієрархії розрізняють такі групи розумних потреб (за М.С. Коганом):

1. Потреби в насущних матеріальних благах, задоволення яких створює необхідну базу для реалізації культурних потреб.
2. «Функціональні» потреби, задоволення яких в тій або іншій мірі пов'язане з розвитком особи.
3. Безпосередньо (у вузькому сенсі) культурні потреби, задоволення яких не має іншої мети, окрім розвитку особи (під цими потребами зазвичай розуміються потреби в художній культурі).

Полімотивованість, скажімо, художньої діяльності дає можливість широкого впливу на формування відповідних потреб. Художні потреби оцінюються в контексті цілої системи значимостей, що є у сфері свідомості, в плотській або емоційній сфері людини. Міра впливу зовнішніх причин на людину визначається тим, який відгук у неї знаходить ця зовнішня дія. Роль суб'єктивного чинника тут дуже велика. Практично ніщо в культурі не може безумовно впливати на людину, впливати тривало і в потрібному напрямі. В даному випадку яскраво виявляється феномен співвідношення «зовнішнього» і «внутрішнього», який розглядав відомий радянський психолог і філософ С. Рубінштейн. Він запропонував принцип детермінізму, згідно з яким ефект будь-якої зовнішньої дії залежить не лише від характеру зовнішніх причин, але і від активності внутрішніх умов, які заломлюють ці дії. У результаті характер активності людини у сфері художньої культури залежатиме не стільки від самого подразника, скільки від системи цінностей, що

визначає значущість його для індивіда.

Звичайно, представленими вище трьома варіантами формування або розвитку потреб цей процес не вичерпується, але вже зараз видно, що розрізняються всі вони лише шляхом їх формування або розвитку. Проте механізм, що реалізовується в кожному з них, по суті, той самий. Поряд із зовнішньою дією у визначенні художньої активності (потреби людини) в ній велику роль відіграють чинники особової значущості художньої культури, значущості вчинку та характеру дії, які здатні викликати її продукти в житті людини. Нормативні якості художнього продукту є лише передумовою включення індивіда в культурну діяльність. Реальна мотивація цього процесу залежить від того, наскільки широко цей продукт стикається з цінностями індивідуальної життєдіяльності людини, наскільки суб'єктивна якість цього продукту відповідає вимогам людини.

Будь-який культурний продукт не може впливати на людину з безпосередністю безумовно детермінуючого чинника. Спочатку він входить в контакт із суб'єктивною сферою індивіда, стикається із значимою сферою людської психіки, викликає безпосередню суб'єктивну оцінку. Тому на першому етапі формування культурних потреб головним повинно стати залучення до культурного процесу різних сторін «внутрішнього» суб'єкта. Повинні встановитися живі, безпосередні, не обтяжуючі індивіда зв'язки з предметом художньої культури. Він повинен максимально природно вписатися в життєву логіку людини. Таким чином, шлях збагнення культури – цешлях її суб'єктивування (1). І якщо мова якогось виду мистецтва стане вільною формою вираження суб'єктивного світу індивіда, воно стане предметом потреби. Лише потім може початися процес аналізу або осмислення. Поступово людина може прийти і до відносно об'єктивного сприйняття культури, яке не присутнє в ній спочатку (наприклад, визнати услід за суспільством позачасову цінність класики або погодитися із сьогоденною думкою більшості відносно якого-небудь твору мистецтва).

Але у будь-якому випадку культурна мотивація є породженням суб'єкта. Художня діяльність не є об'єктивною необхідністю, не веде, наприклад, до здобуття матеріальних благ. У художній діяльності індивід виявляється, таким чином, не просто учасником, а головним джерелом, організуючою силою. Він не просто «внутрішньо заломлює», пропускає через себе дію художнього продукту, а, по суті, є носієм художньої дії, внутрішньою причиною її існування. І зміст твору, образи, асоціації, що викликаються у ньому, у будь-якому випадку залишаються індивідуальними, неповторними і можуть бути різноманітними. І, власне кажучи, саме цьому зобов'язана художня культура своїм розвитком.

Таким чином, завдання тих, хто займається культурним вихованням молоді, по-перше, правильно визначити шлях формування культурних потреб, а, по-друге, постійно удосконалювати культурні цінності. Оскільки один і той же культурний продукт споживається людьми з різною метою, культурна діяльність полімотивована, і для кожної дійової особи можна знайти свій спосіб включення в неї. Художня культура – настільки всеосяжне явище, що в ній обов'язково знайдеться еквівалент цінностям особи, що сформувалися в життєвій практиці. Тим самим ми можемо і повинні впливати на формування культурних потреб у вже існуючих культурних продуктах, наприклад, впливати на формування художніх потреб засобами художньої літератури.

Література

1. Зборовский Г.Е. Общая социология. Курс лекций / Г.Е. Зборовский. – Екатеринбург, 1997.
2. Каган М.С. Философия культуры / М.С. Каган. – СПб: Петрополис, 1996. – 416 с.
3. Коган Л.Н. Цель и смысл жизни человека / Л.Н. Коган. – М., 1984. – С. 25-26.
4. Культурная деятельность: опыт социологического исследования / Под ред. Л.Н. Когана. – М, 1981.
5. Михайлов Н.Н. Разумные потребности при социализме: критерий оценки // В кн.: Социальная активность: от потребности к деятельности. – Челябинск, 1978, – С. 98-99.
6. Михайлова Л.И. Социология культуры: учебное пособие / Л.И. Михайлова. – М., 2006. – С. 329.
7. Станіславський К.С. Статті, мови, бесіди, листи / К.С. Станіславський. – М., 1953. – С. 228.
8. Тараса Г.С. Проблема духовної потреби / Г. С. Тараса. – М-код, 1979. – С. 139.

В статье рассматривается проблема формирования художественных потребностей в процессе культурного становления личности, анализируются понятия «потребности», «культурные потребности», «художественные потребности» в их взаимосвязи.

Ключевые слова: *потребности, культурные потребности, художественные потребности.*

The author of the article examines the problem of artistic needs formation in the process of cultural development of a personality, analyses the concepts “needs”, “cultural needs”, “artistic needs” in their interaction.

Key words: *needs, cultural needs, artistic needs.*

Рашидова С.С. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, докторант кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Г.П. Шевченко